

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВОЗМІНИ**Рецензія на книгу**

В.І. Критська, Т.І. Недозим, Л.В. Орлова, Т.К. Пуздирєва, Ю.В. Романюк
«Граматичний словник української літературної мови. Словозміна»

К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. — 760 с.

У граматичних описах української літературної мови чільне місце відведено словозміні, або відмінюванню іменних частин мови (іменників, прикметників, займенників та числівників) і дієвідмінюванню дієслів. Такі описи традиційно характеризують систему закінчень іменників різних відмін і груп, відмінкові форми прикметників, займенників та числівників, багатокомпонентні дієслівні словозмінні парадигми. Цей матеріал, як засвідчує практика навчання флективних мов, досить складний для засвоєння, але без нього ці мови — статичний набір слів. Урухомити їх можна, якщо правильно відмінювати, для чого потрібно знати норми словозміни. Саме тому відомості про словозмінні особливості реєстрових слів намагаються подати, щоправда в різних обсягах, укладачі різних типів словників — орфографічних, орфоепічних, тлумачних, перекладних, словників наголосів. Зразки відмінювання слів словозмінних та дієвідмінюваних класів потрапили навіть до українського орфографічного кодексу у зв'язку з правописом закінчень. Проте вони мають частковий характер і суто прикладне призначення — допомогти користувачам мови утворити найважчі відмінкові форми та правильно визначити наголошування слів.

Новий спосіб вивчення словозміни української літературної мови презентує «Граматичний словник української літературної мови. Словозміна», який побачив світ наприкінці 2011 р. Його уклали колектив спів-

робітників Інституту української мови НАН України в складі кандидата філологічних наук В.І. Критської (науковий керівник), інженера-програміста Т.І. Недозим, кандидата філологічних наук Л.В. Орлової, молодшого наукового співробітника Т.К. Пуздирєвої, кандидата філологічних наук Ю.В. Романюк; відповідальний редактор словника — доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України Н.Ф. Клименко.

У цьому Словнику вперше в українській лексикографічній практиці використано формалізовані засади подання словозмінних ознак лексики української літературної

мови, що зумовлено значною мірою потребами інформаційних технологій, комп'ютерного опрацювання текстової інформації, а також сучасними тенденціями до формалізованого способу викладу знань із різних галузей науки. Таке подання відрізняється від традиційного опису тим, що воно використовує коди типів парадигм (числа та буквені символи), які є формалізованим представленням усієї сукупності словоформ реєстрового слова. Саме код типу парадигми дає змогу об'єднати однакові парадигми багатьох конкретних слів, тобто сприяє економному, раціональному використанню площі словника та узагальненню атомарних зразків відмінювання таких слів. Запропоновані засади формалізованого представлення словозмінних ознак слів — це результат творчих багаторічних пошуків авторського колективу. Вони достатньо апробовані в його попередніх дослідженнях.

Новий «Грамматичний словник української літературної мови. Словозміна» вирізняється тим, що для формалізованого опису словозмінних ознак відмінюваних і дієвідмінюваних слів української літературної мови авторський колектив використав **графічний принцип**, що зумовив побудову **графічних парадигм**. Це означає, що для характеристики парадигм використано графічні флексії та основи, без уживання додаткових букв. Зокрема, в іменниках чоловічого роду та дієсловах наказового способу, на противагу узвичаєному поділу їх на основу і закінчення, виділено закінчення *-й* (*кра-й, обрі-й, би-й*), *-ь* (*ден-ь, кин-ь*), в іменниках жіночого роду — закінчення *-я* (*мрі-я, історі-я*). Цілком очевидно, що такі графічні парадигми відрізняються від узвичаєних словозмінних парадигм, пропонує учням і студентам у підручниках і навчальних посібниках з української словозміни.

У Передмові досить докладно з'ясовано цю графічну специфіку, що сприяє запобіганню помилок тих користувачів, які звикли до традиційного поділу слів на основу і закінчення. Крім того, вона знайомить читача з іншими засадничими принципами Слов-

ника, його структурою, особливостями побудови словникової статті, навчає, як користуватися цим нестандартним лексикографічним виданням. Особливо важливою є інформація про структуру, а саме: про три позиції коду парадигми, адже за першою позицією, позначеною цифрою (з можливими буквеними символами), можна визначити або перевірити флексійні набори іменників чоловічого, жіночого та середнього роду чи множинних іменників, за другою позицією, позначеною великими літерами О (від основи) та Ф (від флексії) у різних комбінаціях і з можливими додатковими знаками, можна з'ясувати схему наголошування словоформ парадигми, за третьою позицією — зміни буквеного складу основ словоформ в одній парадигмі (інформацію до цих трьох позицій коду парадигми подано в Додатку 1).

Вибір нестандартного графічного принципу побудови словозмінних парадигм іменних частин мови і дієслова зумовлений, на чому було наголошено вище, потребами використання цих парадигм у сучасних автоматизованих системах, передусім для роботи над текстами. Саме формалізовані засади подання словозміни української літературної мови відкривають широкі перспективи використання укладеного Словника. Запропоновані типи словозмінних парадигм прислужаться для виконання на їхній основі сучасних проектів, спрямованих на отримання нових комп'ютерних продуктів.

На сьогодні рецензований Словник є найповнішим довідковим джерелом з української словозміни, оскільки до його реєстру внесено 140 тисяч слів, поданих за інверсійним принципом, що вможливило розташувати поряд багато слів, належних до спільної словозмінної парадигми. Усталений алфавітний принцип подання реєстрових слів був би легшим із практичного погляду для деяких категорій користувачів. Проте за кодом-вказівкою, зазначеним біля реєстрового слова, будь-кому неважко відшукати в таблицях словозмінних парадигм (Додаток 2) зразок його повної словозмінної парадигми в акцентуйованому орфографічному варі-

анті. Показники кількості слів, яким властива певна парадигма відмінювання, містить Додаток 3. Він допоможе користувачам Словника вирізнити регулярні та унікальні зразки української словозміни.

Новий «Граматичний словник української літературної мови. Словозміна» — це результат багаторічної, цілеспрямованої праці досвідчених українських мовознавців, етапна лексикографічна праця, що не має анало-

гів в українському словникарстві і є вагомим внеском в українську граматичну лексикографію, нарешті, це досить актуальна праця, що має очевидне і безсумнівне прикладне значення, адже задовольняє потреби сучасних інформаційних технологій: її матеріали можуть скористатися в тих сферах, де вдаються до моделювання мови, формалізованих способів презентації знань.

К.Г. Городенська